

Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola

A memória szemantikus értelmezései és metaforikus képei a művészetben

DLA értekezés tézisei

**Antik Sándor
Budapest, 2008**

Témavezető:
Dr. Peternák Miklós, egyetemi tanár,
MKE Intermédia tanszékvezető

1. Az értekezés két fő iránya és témakörei

A címben szereplő kettős megjelölés az értekezés fő szempontjait jelzi. A szemantikai emlékezeti tartalmaknak az emlékezeti prototípusához van közük, fontos a szerepük a felismerésben és a megkülönböztetésben. A metaforikus képek, mint a 'képes beszéd' részei, a logikai és elméleti értelmezések szemléltető eszközei – a modellezéshez van inkább közük. Az értekezés témakörei: az emlékezet jelenségének és az emlékezeti tevékenység működésének változó értelmezései, a természetes és a mesterséges emlékezet egymást kompenzáló kutatásai, az emlékezet és a (művészi) képzelet, a kollektív emlékezet felépítése, sajátosságai és intézményes formái. A megjelölt tematikát az alkotó gondolkodás szempontjaival próbáltam megközelíteni.

2. Az emberi emlékezet általános meghatározása

Az emlékezet az ember tudatos tevékenységének az a része, amely az egyéni és kollektív tapasztalatok megőrzésében, tárolásában és felidőzésében játszik fontos szerepet, a tapasztalat feldolgozásának érdekében. Az emlékezet a tanulás és az emberi fajfenntartás alapját képezi és ezek biztosítója. Az emlékezet történetét nézve, az emlékezet működésének értelmezései változnak és módosulnak, a tudományos ismeretek bővülésével és a technikai fejlődés függvényében. Ez a jelentésváltozás lecsapódik a memória elméletek nyelvezetében és a mindannapi szóhasználatban.

3. A memória értelmezések szóképei és képmetaforái

Az emlékezettel kapcsolatos szóképek és képmetaforák a memória elméletek és felfedezések nyelvezeteinek kifejező eszközei. A szóképek és képmetaforák használata alkalmával egy hasonlóságon alapuló képzetársítással élünk, amikor az egyik kép- vagy szövegjelentést átvisszük a másik jelentésére / kontextusára. A memória metaforák egyik összetevőjét egy konkrét tapasztalat vagy a külvilágból származó kép képezi, a másik összetevője az a kép, amely az emlékezeti tevékenységünk valamilyen lelki vagy mentális aspektusának elképzelése, sejtése, vélt képe. A metaforikus szó- és képképzet összekapcsolja a két képet az értelmezés érdekében, és a sejtett mentális képünkre rávetíti a külvilágból származó tudásunk képét. A metaforikus jelentés két kulcsszava: az alap és a hordozó, a képzetársítás nyomán létrejött jelentés két összetevőjét jelölik.

4. Természetes emlékezet és a mesterséges emlékezetek - a kutatások kettős megközelítése

A memória kutatásokat egy kettős szemlélet és kétféle megközelítési mód jellemzi. Eszerint beszélhetünk az ember természetes emlékezetének és a mesterséges emlékezetek kutatási területeiről. Bár a kétféle szemlélet gyakran rivalizált egymással az emlékezettörténet folyamán, ma már nyilvánvaló, hogy ezek kompenzáló kölcsönhatásban állnak egymással, kölcsönösen használják egymás eredményeit.¹

A természetes emlékezet kutatói az emberi emlékezetet egy magasabbrendű idegrendszeri tevékenységként értelmezik, melynek belső agyi és neuronhálózati folyamatait az emberi öntudat irányítja. A rendszer működésének képessége bonyolult lélektani, biológiai, fizikai és társadalmi okoktól függ. E kutatói szemlélet szerint, az agyban és a periférikus neuronhálózatokban zajló emlékezeti folyamatok kevésbé vagy csak részben modellezhetők a mesterséges intelligencia eddigi találmányaival. Egyrészt, mert ma még kevés adat áll rendelkezésre ahhoz, hogy a rendszer „gépi tervrajzát” elkészíthessük. Másrészt, a mai technika még alkalmatlan arra, hogy a sok ezer és ennyire gyors folyamatot megfigyelje és vezérelje.

A mesterséges emlékezetek fejlesztését az ember természetes emlékezetének múlandó volta- és az emlékező képességek hiányosságainak felismerése motiválta. A mesterséges emlékezetek sajátosságait a technikai médiumok fejlődéstörténete határozza meg, ezt igazolja a mesterséges intelligencia találmányainak története. Az emberi intelligencia egy olyan tudati képesség, amely modellezni tud egy természeti jelenséget / működést. A mesterséges intelligencia pedig a természetes intelligencia műszaki vetülete, vagyis a modellek applikatív megvalósításai (technikai objektumok, eszközök, gépek). A mesterséges emlékezetek külső memória hordozók - olyan eljárások, technikai eszközök, 'memória protézisek', - amelyek segítik a természetes emlékezet képességeit vagy akár helyettesítik ezeket.

A természetes emlékezet kutatások két legizgalmasabb területe: 1) Az 'elektronikus emlékezet' - az agy, mint 'információfeldolgozó processzor' analógiájára épített értelmezések és kutatások – főleg az 5. generációs komputer

---

¹ Lásd az **1. Melléklet a DLA értekezés téziseihez - Memóriatörténet – a kutatás és a találmányok fontosabb mozzanatai** c. táblázat anyagát

(robotok és 'szerves gépek') fejlesztési programjaival kölcsönhatásban. Itt a fő kérdés az, hogy mi történik abban az interakcióban, amely az információ szimbólum elektronikus mintázata (nem programozott reprezentáció) és a beprogramozható agyi folyamatok között létrejön. 2) A 'holografikus emlékezet' a másik reményteljes kutatási irány. Az értelmezés szerint az elraktározott emléknymok mintázata interferálódik a referencia 'szellemkép' mintázatával (az eredeti emlékhez hasonló mintázat), ez az interferencia kép eredményezi a 'neuronális hologram' képet. A neuronális hologram kutatói - a technikai hologram sajátosságaiból kiindulva – feltételezik, hogy a neuronális hálózaton létrejöhet az emlékmintázatok egy elosztott raktározása és felidézése; feltételezik, hogy az emléktöredékekből rekonstruálódhat egy komplex emlékcsoomag = emlékszínesztézia; ugyanakkor a hollográfia kettős megvilágítási elve jól modellezi az emlékezet és a képzelet asszociatív műveleteit.

A természetes emlékezet kutatásainak korlátai között említik, hogy nem sikerült meghatározni a hosszú távú emlékezés anyagi hordozóit (az 1950-es és 1960-as években bizonyos nukleinsavakat és fehérjéket véltek az emlékezés molekuláinak). Nincs információink arról sem, hogy az idegláncolatok sejtjei milyen természetű logikai kapuk szerepét töltik be az információ továbbítás során. Ugyancsak ismeretlen még az átviteli sebesség mértéke az idegsejtekben, mert az idegáram más természetű impulzuskóddal dolgozik mint a számítógép frekvencia vagy intervallum kódja. A mesterséges intelligencia kutatói, bár az utóbbi évtizedekben hihetetlen eredményeket értek el, próbálják átértékelni a komputertechnika eddigi fejlesztései stratégiáit és a 'szerves gépek' kritériumai és fejlesztési stratégiái felé irányulnak.

5. Emlékezet és művészi képzelet

Az emlékezet olyan váz, amelyben az összetartozó eseményeket a képzelet köti egymáshoz, teret hagyva a csatlakozó pontok közötti holtjátéknak.”², ez meghatározás egy tágabb értelmezését adja az ember emlékezeti tevékenységének, mely szerint a csatlakozó pontok között új jelentések képződhetnek a felidézés során. Az emlékezet nemcsak a “memorizálás” és az “emlékfelidézés” műveleteiből áll, hanem kiterjed az emlékek egymás közötti, vagy az emlékek és az aktuálisan érzékelt

---

² Tjebbe van Tijen: *Ars Obilivivendi, A kollektív emlékezet felépítéséről* BULDÓZER médiaelméleti antológia, 1997, Bp./ Forrás: <http://mek.oszk.hu/00100/00140/html/01.htm#cim4>

külvilág ingerei közti asszociatív kapcsolatok jelentésképzési lehetőségeire is. A képzelet aktív szerepet játszik a csatlakozó pontok közötti új jelentések képzésében. Az emlékezeti tevékenységünk egy élő mentális tevékenység, nem redukálódik a halott “emlék-múmiák” felidezésére, hanem egy folyamatos interaktív gondolatátvitel és képzettársítás az előhívott emlékek és ezek referencia ‘szellemképe’ között. .

A művészeti alkotás folyamata speciálisan modellezi az emlékezetnek és a képzeletnek az interaktív találkozását és jelentésképző funkcióját. A művészi fantázia szabad asszociációval közlekedik a saját vagy a kollektív memória emlékrétegei között. A művész kiragadja az emlékeket a kronológiai időből és saját elképzelésének, felfogásának, formavilágának, választott műfajának elemeiként használja ezeket. Az elméleti felvetéseim szemléltetése és bizonyítása érdekében hozom néhány művész alkotásainak példáit³. Olyan kortárs művészek alkotásait választottam, akik sajátosan reflektálnak egyéni és kollektív memóriájuk emlékeire, egy sajátos konceptuális és érzéki formában fejezik ki ezt.

6. A kollektív emlékezet intézményes formái

Az emlékezet és a fantázia közti, fentebb leírt viszonylat a kollektív emlékezet felépítésére és működésére is érvényes. A kollektív emlékezet két emblematis formáját vizsgálom, ezek a múzeum és az emlékmű. **A múzeum** tevékenységei modellezik a kollektív emlékezet működésének jellemző aspektusait: kulturális emlékek / értékek gyűjtése, archivált anyagok “előhívása” a prezentációkkal, történeti kutatómunka, jövőkép-orientált szemléletű múzeumi tevékenység. A múzeumi szellemiség fejlődését szolgálta a malraux-i “képzeletbeli múzeum” gondolata. Ennek egyik realitása ma a hálózati “virtuális múzeum”. Ezzel kapcsolatos kérdésfelvetés, a reális publikus kiállító- és bemutatóhelyek és a virtuális cyberterek szerepe / viszonya? Példákkal argumentálok, hogy továbbra is szükségesek a reális kiállítási és publikus helyek, még az elektronikus művészet esetében is, bármennyire is előnyös ennek online megjelenítési lehetőségei. Az elektronikus médiumok használata a művészetben új és emlékezet nélküli kifejezésformákat hoznak létre, amelyek bemutatása fontos, hisz ezek a bemutatók az

---

³ Lásd a 2. Melléklet a DLA értekezés téziseihez – Művészek / memória – reflexió – médium/média táblázat anyagát

elektronikus médium önmeghatározásának eseményei lehetnek egy térségben. Fontos, hogy a már meglévő publikus helyek (galériák, múzeumok, kulturális és művészeti központok, könyvtárak stb.) lépést tartsanak és biztosítani tudják az új technológiákat alkalmazó műfajok bemutatását, ilyen módon megszoktathatják a közönséget az elektronikus multimédia alkotások kifejezési eszközeivel is. Az online és offline hálózati szolgáltatások múzeumi prezentációi, a digitális multimédia alkotásai, vagy a számítógép kezelőfelületének kiterjesztései a publikum felé, még mindig a publikus bemutatók különlegességeinek számítanak. A múzeumok, galériák nem rendelkeznek a szükséges elektronikus felszereléssel, és emiatt az ilyen bemutatók sokszor nehézségekbe ütköznek. Nemcsak az elektronikus művészet előállítása vagy bemutatása igényli ezeket a felszereléseket, hanem a kiállítási anyagok adminisztrálása, raktározása és archiválása is (történjen az analóg vagy digitális formában). **Az emlékművek** a kollektív emlékezet emblematikus formái szintén. A kelet-közép európai térség emlékmű kultúrája a historizáló emlékezési szokásokhoz kötött. Ebből következően, az emlékezés jelenre reflektáló összetevője kevésbé érvényesül. Gyakran, az emlékművek egyfajta konnotációja alakul ki a kollektív memóriában, mert a szóban forgó emlékművek aktuál-politikai tartalmakkal vagy olyan jelképekkel vannak feltöltve, amelyek nem egységesen elfogadottak a térség közvéleménye számára. Még rosszabb esetben az emlékművek a propaganda vagy bizonyos politikai opportunizmus eszközeiként használatosak. Az emlékművek egy sokkal szabadabb felfogásával és értelmezésével találkozhatunk a nyugati kulturális és művészeti térségben. Ennek egyik szemléletes példáját hozom, követendő példaként is említem, szemben a fentebb leírt gyakorlattal⁴.

7. Összegezés

Előzetes DLA tanulmányaim megalapozták a tudományos és művészeti alapismereteimet a tárgyalt témakörökben, amelyek újabb szempontokkal gazdagodtak a dolgozat megírásának folyamatában és a témavezetés / opponenciák hozzájárulásával. Ennek eredményeként, az értekezés bekötött szöveg és képanyaga egy újabb tartalmi szerkesztést kívánna, ha az írás adott esetben publikálásra kerülne.

---

⁴ *Antoni Muntadas* emlékmű értelmezései és emlékmű projektjei, vagy azok a munkái, amelyeket köztéri rendeltetéssel megvalósított. Az ő emlékmű értelmezései sokkal szabadabb asszociációs viszonyban állnak a történelem és az emlékezet reprezentációjával, mint a már említett historizáló emlékművek értelmezései.

A dolgozat viszonylag általános szempontokkal közelíti meg és tárgyalja az emlékezet tematikáját. Szükségesnek tartottam az általános elméleti megalapozást, a dolgozat valamilyen szegmensének jövőbeli, részletesebb és biztonságosabb kutatása érdekében. Ennek egyik alkalmazási területe az egyetemi jegyzetfejlesztéseim.

Az elméleti megalapozás szükséges volt a saját művészi tevékenységem bizonyos szempontú rendszerezéséhez és önértékeléséhez is, amit a közeljövőben számítok elvégezni. A dolgozat nyomán konkrétabbá vált számomra az egyéni és a kollektív emlékezet 'aktív archivum'-ának megvalósítási lehetőségei. Ennek egy interaktív megvalósítása folyamatban van.